

Parlamentul
Republicii Moldova

UR nr. 01/02-10

24 februarie 2023

**Deputat în Parlamentul
Republicii Moldova**

**Biroului permanent
al Parlamentului Republicii Moldova**

În temeiul articolului 73 din Constituția Republicii Moldova și articolului 47 din Regulamentul Parlamentului, se înaintează cu titlu de inițiativă legislativă proiectul de lege pentru implementarea considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale.

Anexă:

- proiectul de lege;
- nota informativă.

SECRETARIATUL PARLAMENTULUI REPUBLICII MOLDOVA		
D.D.P. Nr. <u>35</u>		
<u>"24"</u>	<u>02</u>	20 <u>23</u>
Ora _____		

Deputați în Parlament

Dozian Istrati
 Larisa Novac
 Virgilu Parlan
 Stancu Valeriu
 Grădinaru Vasile
 Alina Dandara
 Carp Dorian
 Turea Alexandru
 Borda Viorel
 Doina German
 Doz. Păun
 Dascalu Julia
 Veronica Roșca Proșca
 Igor Iosif
 Alina Ciocan
 Elena Ionescu
 Ducea Petrică
 Mihail Popoi
 Sincherici, Eugeniu
 Vitali Garzaru
 Ana Calamă
 Marele Adaur
 Eugenia Cojocari
 Ion Spăc
 Ana Oplinde
 Păun
 Păun
 Maria
 Corina

Digitally signed by Cătănoi Artemie
Date: 2023.02.24 12:16:40 EET
Reason: MoldSign Signature
Location: Moldova

Digitally signed by Nicolaescu-Onofrei Lili
Date: 2023.02.24 11:48:02 EET
Reason: MoldSign Signature
Location: Moldova

LEGE
pentru implementarea
considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale

Având în vedere că interpretarea dată dispozițiilor constituționale comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice, iar actele Curții Constituționale prin care se interpretează un text constituțional au putere de lege și sunt obligatorii, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova, precum și fiind dată obligația de a implementa considerentele exprimate

în *Hotărârea Curții Constituționale nr.36/2013* privind interpretarea articolului 13 alineatul (1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova, paragrafele 119-124,

în *Hotărârea Curții Constituționale nr.4/2021* pentru controlul constituționalității Legii nr. 234/2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, paragrafele 37 și 38,

în *Avizul Curții Constituționale nr. 3/2017* la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova,

Parlamentul adoptă prezenta lege.

Art.I. – În textul legilor Republicii Moldova:

1. Cuvintele „*limba moldovenească*”, la orice formă gramaticală, se substituie cu cuvintele „*limba română*” la forma gramaticală corespunzătoare.

2. Cuvintele „*limba de stat*”, „*limba oficială*” și „*limba maternă*”, la orice formă gramaticală, în cazul în care se are în vedere limba de stat a Republicii Moldova, se substituie cu cuvintele „*limba română*” la forma gramaticală corespunzătoare.

Art.II. – Se constată desuetudinea textului „ , funcționând pe baza grafiei latine” din articolul 13 alineatul (1) din Constituția Republicii Moldova.

Art.III. – În termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, autoritățile publice cu competență de adoptare, aprobare sau emitere a actelor normative inferioare legii vor opera modificările ce se impun în sensul prezentei legi.

Art.IV. – În scopul executării prezentei legi, în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare a prezentei legi, Agenția Resurse Informaționale Juridice va asigura în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice” operarea modificărilor ce se impun în sensul prezentei legi, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova.

Art.V. – La punctul 1 litera a) și punctul 2 din Hotărârea Parlamentului nr.433/1990 cu privire la zilele comemorative, zilele de sărbătoare și la zilele de odihnă în Republica Moldova, cu modificările ulterioare, și la articolul 111 alineatul (1) litera (i) din Codul muncii al Republicii Moldova nr.154/2003 (Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.159–162, art.648), cu modificările ulterioare, *textul "Limba noastră" se substituie cu textul „Limba română”*.

Art.VI. – Prezenta lege intră în vigoare la data publicării în Monitorul Oficial al Republicii Moldova.

PREȘEDINTELE PARLAMENTULUI

NOTĂ INFORMATIVĂ
la proiectul de lege pentru implementarea
considerentelor unor hotărâri ale Curții Constituționale

Denumirea autorului și a participanților la elaborarea proiectului

Proiectul de lege este elaborat de către un grup de deputați în Parlamentul Republicii Moldova, în condițiile articolului 73 din Constituție și articolului 47 din Regulamentul Parlamentului, adoptat prin Legea nr.747/1996.

Condițiile ce au impus elaborarea proiectului de act normativ și finalitățile urmărite

În *Hotărârea nr. 36/2013*, Înalta Curte de Jurisdicție Constituțională a Republicii Moldova a dispus următoarele:

„**119.** *„Limba română ca limbă de stat” și „reintroducerea alfabetului latin”* sunt primele incluse în enumerarea din Declarația de Independență a “elementelor de identificare” ale statului, rezultând, în mod evident, că aceste elemente au fost considerate esențiale în definirea identității constituționale a noului stat și a populației acestuia, fiind puse alături, de exemplu, de drapelul, stema și denumirea oficială a statului, *având un rol cheie în sistemul valoric creat prin proclamarea independenței Republicii Moldova.*

120. Din interpretarea istorico-teleologică a Preambulului Constituției, Curtea reține că Declarația de Independență a stat la baza adoptării Constituției în 1994. De altfel, toate schimbările politice au fost rezultatul luptei pentru eliberare națională, pentru libertate, independență și unitate națională. Elementul-cheie al procesului de emancipare națională l-a constituit lupta pentru limba română și pentru alfabetul latin. Redobândirea dreptului la denumirea limbii și la alfabetul latin și-a găsit consacrarea în Declarația de Independență, care este un act imuabil, anume pentru a pune la adăpost aceste valori naționale identitare, de care depinde salvarea națiunii de la asimilare și dispariție.

121. Din perspectiva principiului democrației, violarea identității constituționale, codificate în Declarația de Independență, reprezintă, în același timp, o atentare la puterea de constituire a poporului. În acest sens, puterea constitutivă nu a acordat reprezentanților și organelor poporului dreptul de a decide soarta identității constituției (a se vedea, *mutatis mutandis*, Hotărârea Curții Constituționale Federale a Germaniei, BvE 2/08 din 30 iunie 2009). Nici unui organ constituțional nu i s-a atribuit competența de a modifica principiile constituționale esențiale conținute în Preambulul Constituției și în Declarația de Independență. Acestea nu pot fi supuse votului politic sau popular.

122. Prin urmare, în aplicarea principiilor enunțate în Hotărârea nr.4 din 22 aprilie 2013 (§§56, 58, 59), orice interpretare a Constituției urmează să fie operată pornind de la obiectivele originare ale Constituției, care sunt prevăzute în Preambul și, implicit, în Declarația de Independență, și din care derivă textul Constituției în sine. Astfel, **atunci când există mai multe interpretări, opțiunea conformă Preambulului și, implicit, Declarației de Independență, prevalează.**

123. Prin urmare, **nici un act juridic, indiferent de forța acestuia, inclusiv Legea Fundamentală, nu poate veni în contradicție cu textul**

Declarației de Independență. Atât timp, cât Republica Moldova se află în aceeași ordine politică creată prin Declarația de Independență de la 27 august 1991, legiuitorul constituant nu poate adopta reglementări ce contravin acesteia. Totuși, **în cazul în care legiuitorul constituant a admis în Legea Fundamentală anumite contradicții față de textul Declarației de Independență, textul autentic rămîne a fi cel din Declarația de Independență.**

124. În lumina celor expuse, examinînd efectul cumulat al celor două dispoziții privind denumirea limbii de stat, Curtea constată că interpretarea coroborată a Preambulului și a articolului 13 din Constituție este în sensul unicității limbii de stat, a cărei denumire este dată de norma primară imperativă din Declarația de Independență. Prin urmare, Curtea consideră că prevederea conținută în Declarația de Independență referitoare la **limba română** ca limbă de stat a Republicii Moldova prevalează asupra prevederii referitoare la limba moldovenească conținute în art.13 al Constituției.

În *Hotărârea Curții Constituționale nr.4/2021* pentru controlul constituționalității Legii nr. 234/2020 cu privire la funcționarea limbilor vorbite pe teritoriul Republicii Moldova, Înalta Curte a statuat că:

„**37.** Potrivit articolului 13 alin.(1) din Constituție, în interpretarea Hotărârii Curții Constituționale nr.36/2013, **limba de stat a Republicii Moldova este limba română.** Consacrarea constituțională a limbii române ca limbă de stat îi conferă acesteia caracterul de limbă oficială a statului. [...]”

38. Din prevederile articolului 13 din Constituție se poate deduce că acesta recunoaște și protejează două valori: (i) **caracterul oficial al limbii române ca limbă de stat** și (ii) dreptul la păstrarea, dezvoltarea și funcționarea altor limbi vorbite pe teritoriul țării.”

În *Avizul Curții Constituționale nr. 3/2017* la proiectul de lege pentru modificarea articolului 13 din Constituția Republicii Moldova, Înalta Curte a stabilit că:

„**16.** Curtea subliniază că prin Hotărârea nr.36/2013 privind interpretarea articolului 13 alin.(1) din Constituție în corelație cu Preambulul Constituției și Declarația de Independență a Republicii Moldova Curtea Constituțională a statuat că Declarația de Independență operează cu termenul de “limba română” ca limbă de stat.

17. Curtea a menționat că referința la “**limba română**” ca limbă de stat este **o situație de fapt constatată în însuși textul Declarației de Independență, care este actul fondator al statului Republica Moldova.** Indiferent de glotonimele utilizate în legislația de până la proclamarea independenței, Declarația de Independență a operat o distincție clară optînd expres pentru termenul de “*limba română*” (HCC 36/2013, § 108).

18. Prin urmare, Curtea a subliniat că prevederea conținută în Declarația de Independență referitoare la limba română ca limbă de stat a Republicii Moldova prevalează asupra prevederii referitoare la limba moldovenească conținute în articolul 13 al Constituției (HCC 36/2013, § 124).

19. Curtea reține că inițiativa de modificare a articolului 13 din Constituție **nu constituie o inițiativă ordinară de modificare a Legii Supreme, ci una tehnică, care rezultă din obligativitatea executării hotărârii Curții**

Constituționale, și anume a Hotărârii nr.36/2013, care dispune de puterea lucrului judecat, astfel fiind executorie pentru toate autoritățile publice și pentru toate persoanele juridice și fizice. [...]

21. În același timp, Curtea reține că, indiferent de rezultatul examinării acestor amendamente de ordin tehnic, Hotărârea Curții Constituționale nr.36/2013, prin care s-a statuat că prevederea conținută în Declarația de Independență referitoare la limba română ca limbă de stat a Republicii Moldova prevalează asupra prevederii referitoare la limba moldovenească conținute în articolul 13 al Constituției, **nu încetează să-și producă efectele juridice, aceasta aplicându-se direct, fără nici o altă condiție de formă.**”

Subsecvent, cu referire la obligativitatea executării / implementării actelor Curții Constituționale, în Avizul nr. 3/2017, Înalta Curte a statuat că:

„**6.** Curtea subliniază că, potrivit articolului 140 din Constituție, hotărârile [actele] Curții Constituționale sunt definitive și nu pot fi atacate. [...]

8. Curtea reține că, potrivit Hotărârii nr.33/2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție, respectarea hotărârilor Curții Constituționale este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept. [...]

10. Curtea reține că legislativul are obligația de a pune în executare actele instanței de contencios constituțional. Această obligație decurge din principiile statului de drept și principiul separației puterilor în stat.

11. Curtea reiterează că respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una din ramurile puterii nu intervine în competențele unei alte ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate - **îndeosebi atunci când o astfel de obligație este statuată în Legea Supremă sau a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale**, instanță care, în virtutea art.134 din Constituție, asigură în cele din urmă realizarea principiului separării puterii de stat (HCC nr.33/2013).

12. Curtea reiterează că **factorii juridici, și nu politici, trebuie să determine reacțiile față de hotărârile Curții, în special dacă ele provoacă obligații concrete pentru subiecții corespunzători.**

13. Curtea reține că lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor Curții Constituționale *echivalează cu neexercitarea competenței de bază, și anume cea de legiferare, atribuită de Constituție.*

14. Curtea reamintește că hotărârile interpretative ale Curții Constituționale sunt texte cu valoare constituțională, fiind parte integrantă a Constituției, ele fac corp comun cu dispozițiile pe care le interpretează și sunt obligatorii pentru executare pentru toate instituțiile statului. Acestea se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă (HCC nr.33/2013, HCC nr.28/2017).

Nu în ultimul rând este de subliniat că prin Hotărârea nr.33/2013 privind interpretarea articolului 140 din Constituție, Curtea Constituțională a stabilit următoarele considerente cu valoare constituțională:

„39. Lipsa unei intervenții legislative a Parlamentului în vederea executării actelor instanței de jurisdicție constituțională echivalează cu neexercitarea competenței de bază a acestuia, și anume cea de *legiferare* atribuită de Constituție. [...]

41. Mai mult, în orice situație, *respectarea efectului general obligatoriu al hotărârilor Curții Constituționale* nu înseamnă doar a da eficiență dispozitivului acestora, ci și, în egală măsură, considerentelor, respectiv interpretării date de Curtea Constituțională textelor Constituției, or, **hotărârea este un întreg, o unitate a considerentelor și dispozitivului.**

42. Hotărârea Curții Constituționale reprezintă în sine *o constatare juridică general obligatorie*, bazată pe elucidarea esenței problemei constituționale în urma interpretării oficiale a normelor corespunzătoare din Constituție și explicării raționamentului conținutului acestora raportat la normele contestate.

43. Acest efect al hotărârilor Curții Constituționale, precum și acțiunea sa consecventă de a da efectivitate justiției constituționale îndreptățesc faptul că, prin relevarea conținutului normelor constituționale și dezvoltarea de reguli deduse din interpretarea acestora, actele Curții Constituționale ghidează evoluția întregului sistem legal, precum și procesul de interpretare și aplicare a legii. Numai o astfel de poziție asigură în mod real realizarea principiului supremației Constituției.

44. Difuzarea normelor constituționale în ansamblul sistemului juridic se caracterizează prin impregnarea ramurilor de drept cu normele constituționale. Jurisdicția constituțională este o consecință a caracterului direct aplicabil al Constituției concretizată în obligativitatea aplicării actelor Curții Constituționale. [...]

47. Interpretarea dată dispozițiilor constituționale **comportă caracter oficial și obligatoriu pentru toți subiecții raporturilor juridice. Hotărârea prin care se interpretează un text constituțional are putere de lege și este obligatorie, prin considerentele pe care se sprijină, pentru toate organele constituționale ale Republicii Moldova. Aceasta se aplică direct, fără nici o altă condiție de formă.**

48. Scopul oricărei interpretări a normelor constituționale este de a asigura unitatea și înțelegerea corectă a conținutului și sensului lor autentic, de a soluționa divergențele juridice și politice apărute în legătură cu perceperea și aprecierea normelor Legii Supreme. **Interpretarea oficială a normelor constituționale este imperativă.**

49. Astfel, **indiferent de natura hotărârilor Curții**, fie că sunt de interpretare a Legii Supreme sau de control al constituționalității cadrului normativ subsecvent, **ele își produc efectele pe care Constituția și legea le conferă, în raport cu atribuția exercitată de Curte, forța lor juridică neputând fi contestată sau confirmată de nimeni.**

50. În ceea ce privește autoritățile publice implicate în procedurile analizate, dincolo de obligația acestora de a respecta normele legale aplicabile acestor proceduri și jurisprudența Curții Constituționale în materie, le revine și **obligația de acționa cu respectarea principiului loialității constituționale**, principiu care pune în discuție, între altele, relația între formă și fond în aplicarea Constituției.

51. Curtea reiterează că respectarea principiului separării puterilor implică nu doar faptul că nici una din ramurile puterii nu intervine în competențele unei alte

ramuri, dar și faptul că nici una dintre aceste ramuri nu își va neglija atribuțiile pe care este obligată să le exercite în domeniul specific de activitate – **îndeosebi atunci când o astfel de obligație este statuată în Legea Supremă sau a fost impusă printr-o hotărâre a Curții Constituționale**, instanță care, în virtutea art.134 din Constituție, asigură în cele din urmă realizarea principiului separării puterii de stat.

52. În acest context, Curtea reamintește că respectarea hotărârilor Curții Constituționale este o condiție necesară și esențială pentru buna funcționare a autorităților publice ale statului și pentru afirmarea statului de drept.”

Prin urmare, condițiile ce au impus elaborarea prezentului proiect de lege rezultă, în mod indubitabil, din necesitatea și obligativitatea implementării unor considerente cu valoare constituțională, conținute în actele Înaltei Curți de Jurisdicție Constituțională și care statuează un postulat incontestabil, și anume că **limba de stat a Republicii Moldova este LIMBA ROMÂNĂ.**

În aceste circumstanțe de drept, finalitățile urmărite de conceptul proiectului de lege sunt următoarele:

- prezenta inițiativă legislativă **are drept scop ajustarea cadrului normativ existent la interpretările și considerentele Curții Constituționale referitoare la limba de stat a Republicii Moldova;**

- prezenta inițiativă legislativă **nu constituie o inițiativă ordinară de modificare a Constituției, ci una tehnică**, care rezultă din obligativitatea executării și/sau implementării actelor Curții Constituționale;

- prezenta inițiativă legislativă are drept obiectiv obligația Parlamentului (i) de acțiune cu respectarea principiului loialității constituționale și (ii) de exercita competența de bază a acestuia, și anume cea de legiferare atribuită de Constituție, în special când o astfel de obligație reiese sau a fost impusă prin interpretările și considerentele conținute în actele Curții Constituționale.

Principalele prevederi din proiect și evidențierea elementelor noi

Principalele soluții legislative propuse de proiectul de lege sunt următoarele:

(i) În textul tuturor legilor Republicii Moldova, cuvintele „*limba moldovenească*”, „limba de stat”, „limba oficială” și „limba maternă”, la orice formă gramaticală, în cazul în care se are în vedere limba de stat a Republicii Moldova, se substituie cu cuvintele „*limba română*” la forma gramaticală corespunzătoare;

(ii) Constatarea desuetudinii textului „, funcționînd pe baza grafiei latine” din articolul 13 alineatul (1) din Constituție;

(iii) Agenția Resurse Informaționale Juridice va asigura în Sistemul informațional „Registrul de stat al actelor juridice” operarea modificărilor referitoare la limba de stat – limba română, în toată legislația Republicii Moldova, inclusiv în Constituția Republicii Moldova;

(iv) În Codul muncii și în Hotărârea Parlamentului cu privire la zilele comemorative, zilele de sărbătoare și la zilele de odihnă în Republica Moldova, textul "Limba noastră" urmează a fi substituit cu textul „Limba română”.

Totodată, proiectul de lege propune ca intrarea în vigoare să fie la data publicării în Monitorul Oficial, deoarece potrivit art.56 alin.(3) din Legea nr.100/2017, intrarea în vigoare a actelor normative poate fi stabilită pentru o altă dată doar în cazul în care se urmărește protecția drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, realizarea angajamentelor internaționale ale Republicii Moldova, conformarea cadrului normativ hotărârilor Curții Constituționale, eliminarea unor lacune din legislație sau contradicții între actele normative ori dacă există alte circumstanțe obiective.

Descrierea gradului de compatibilitate pentru proiectele care au ca scop armonizarea legislației naționale cu legislația UE

Proiectul de lege nu contravine și nu conține norme privind armonizarea legislației naționale cu legislația Uniunii Europene și, respectiv, nu este necesar efectuarea expertizei de compatibilitate.

Fundamentarea economico-financiară

Implementarea proiectului de lege nu necesită cheltuieli financiare și alocarea mijloacelor financiare suplimentare din bugetul de stat.

Modul de încorporare a actului în cadrul normativ în vigoare

Prezentul proiect de lege se încadrează în cadrul normativ în vigoare, iar în termen de 30 de zile de la data intrării în vigoare, autoritățile publice cu competență de adoptare, aprobare sau emitere a actelor normative inferioare legii vor opera modificările ce se impun în sensul prezentei legi.

Avizarea și consultarea publică a proiectului

Din momentul înregistrării, proiectul este plasat pe pagina oficială a Parlamentului pentru a putea fi consultat de către părțile interesate.

Totodată, în scopul respectării prevederilor Legii nr.239/2008 privind transparența în procesul decizional, proiectul de lege urmează a fi avizat / expertizat de către autoritățile publice și alte părți interesate.

Constatările expertizei anticorupție și expertizei juridice

Proiectul de lege urmează a fi expertizat de către Centrul Național Anticorupție și Direcția generală juridică a Secretariatului Parlamentului.

Constatările altor expertize

Tipul raporturilor sociale și juridice, propuse a fi reglementate de prezentul proiect de lege, nu necesită efectuarea altelor expertize în conformitate cu art. 34 din Legea nr.100/2017 cu privire la actele normative.

Deputați în Parlament

Dancu Maria
Boua Monica
Bucur Bogdan
Dorian Ibrăci
Sinchevic Eugeniu
Alexeie Calcestru
Mădălina Vășile
Alia Daniela
Carp Lilian
Igor Grosu
Munteanu Bogdan A. Pop.
Ion Spăc
Oplindă Oly
Fruncu Petru
Tudor Petrică
Ilduțchișchi Corina

Truba Alexandre J. C.